

إعداد خطيب ماهر

Ба номи Худованди Бахшандаи Меҳрубон.

Ҳамоно ҳамду ситоиш аз они Аллоҳ аст, Ёро ҳамду сано меғӯем, аз Ў ёрӣ металабем ва омурзиш мецоҳем. Аз шарри нафсҳои худ ва аз бадии кирдори хеш ба Аллоҳ паноҳ мебарем. Ҳар киро Аллоҳ ҳидоят кунад, гумроҳкунандае барои ӯ нест, ва ҳар киро гумроҳ созад, ҳидояткунандае барои ӯ нест. Ва гувоҳӣ медиҳам, ки нест Худои барҳақ магар Аллоҳ, Ў ягона аст ва шарике надорад. Ва гувоҳӣ медиҳам, ки Муҳаммад бандаи Ў ва фаристодаи Ў мебошад. Дурудӯ саломи Аллоҳ бар ӯ бод ва бар олу асҳобаш ва ба тамоми касоне, ки аз онҳо ба некӣ пайравӣ карданд.

Аммо баъд: Азбаски мардум ҳамеша ба он чизҳои ниёздоранд, ки аҳвол ва зиндагии онҳоро ислоҳ ва ба низом оварад, шариати исломӣ низ аҳком ва роҳнамоиҳои роҳандозӣ намудааст, ки ин мақсадро таъмин менамоянд. Аз ҷумлаи ин аҳком, он чизест, ки ба хутбаи намози ҷумъа вобаста аст. Аз ин рӯ, масъулияти хатиби ҷумъа масъулияти бисёр бузург ва муҳим мебошад.

Ба ҳамин хотир, мо кӯшиш намудем китобе бо номи «Мухтасари муфид барои муаззин, имом, хатиб ва аҳкоми масоҷид»¹ таҳия ва омода намуда ва ба чандин забон тарҷума кунем. Ин

¹ - <https://islamcontent.com/ar/single-content/74839>.

китоб мавзӯҳои гуногунро дар бар гирифтааст, ки аз он ҷумла:

Намози ҷумъа ва мафҳуми он, вақти адои он ва баъзе аз аҳкоми марбут ба шахси мукаллаф, инчунин хутбаи ҷумъа, ҳукм, шартҳо, аркон ва суннатҳои он ва ҳукми тарҷумаи он аз ҷумлаи мавзӯҳои ин китоб мебошанд. Ҳамчунин, рисола сифатҳо ва хусусиятҳоеро баён мекунад, ки бояд дар хатиб вучуд дошта бошанд, аз ҷумла сифатҳои илмӣ ва ахлоқӣ. Дар он инчунин одобу ахлоқи хутба ва хатиб, ҳадаф ва мақсади хутба ва тарзи омода намудани он ба таври муфассал мавриди баррасӣ қарор гирифтааст.

Азбаски ин мавзӯ аҳамияти бисёр бузург дорад, рисолаи дуюм бо номи «Омода сохтани хатиби моҳир» ҳамчун такмилдиҳанда рисолаи пешин таълиф гардид, то фарогиртар аз он бошад.

Аз Худованди бузург умеди онро дорем, ки амалҳои моро неку ва холисона барои ризои Хеш ва бо баракат бигардонад. Аллоҳ донотар аст ва дуруду саломи Парвардигор бар паёмбарамон Муҳаммад бод.

(Аҳамияти хутба)

Минбари ҷумъа яке аз пурқувваттарин — балки нерумандтарин — воситаи таъсиргузори ба мардум аст, агар ба дурустӣ аз он истифода

шавад. Зеро хатиб ҳар ҳафта як маротиба, дар тӯли солҳои зиёд, бо мардум сухан мегӯяд ва онҳо бо диққат ба суханони ӯ гӯш месупоранд. Дилхояшонро ба сӯи ӯ мекушојанд ва андешаҳои худро ба ӯ месупоранд. Набојад (дар вақти хутба) ба чизе машғул шаванд, ҳатто аз бозӣ кардан бо сангчае ҳам манъ шудаанд. Аз ин рӯ, мардум панду насиҳат, мавъиза, дарсҳо ва ибратҳои ўро пайваста ва такроран қабул мекунанд ва аз онҳо таъсир мепазиранд.

Ва хатиби муваффақу комёб, ки Худованд ба ӯ сабки равону қонеъкунанда ва баёни расову дилнишин ато кардааст, бешубҳа бар шунавандагон, таъсири амиқе мегузорад. Гоҳе таъсири ӯ аз таъсири омӯзгор бар шогирдонаш ҳам бештар мешавад ва ҳатто аз таъсири шабакаҳои иҷтимоӣ ҳам қавитар мегардад. Зеро хутба ба ибодати бузурге вобаста аст, ки он намоз мебошад. Зеро хутба бо бузургтарин ибодат — намоз — пайванди ногустастанӣ дорад. Ҳамчунин хатиби хушбаёну фасеҳ ва некӯкору хайрхоҳ бевосита бо мардум сухан мегӯяд; онҳо чехра, нигоҳ ва ҳолати ўро мебинанд. Ў тавассути шунавоӣ ва биноӣ ба қалбу андешаи мардум роҳ меёбад. Шунавандагон тамоми муддати хутба ба ӯ гӯш медиҳанд ва ӯ бо далелҳои ақлӣ ва нақлӣ метавонад (ба хости Худо) онҳоро қонеъ сохта,

тасаввуроту фаҳмиши нодурусти онҳоро ислоҳ намояд.

Хатиби муваффақу комёб касест, ки минбарро яке аз муҳимтарин василаҳои паҳн кардани хайру дониш қарор додааст, вале танҳо ба он иктифо намекунад. Ё дар ҳар майдони некиву нақӯкорӣ ба қадри тавонаш саҳм мегузорад. Ҳар чӣ ки кори хайр бошад, ӯ аз пешсафони он аст ва ҳар чӣ ки фидокорӣ дар роҳи Худо бошад, ӯро дар сафи муборизонаш хоҳӣ ёфт.

Чунин хатиб даъват ба сӯи Худо ва хидмат ба мардуми мусалмонро - мисли паёмбарону фиристодагони Худованд (дурудӯ саломӣ Аллоҳ бар онҳо бод) ва уламову даъватгарони ихлосманди уммати ислом - вазифаи асосии худ медонад. Ҳамчунин ӯ кӯшиш мекунад, ки суҳанаш тоза, ҷолиб ва таъсирбахш бошад то таваҷҷуҳи шунавандагонро ба худ ҷалб намояд.

Бисёр хатибоне ҳастанд, ки тамоми вижагиҳои зоҳирии хатиби муваффақро доранд, вале хутбаи онҳо самараи дилхоҳ намедихад. Зеро барои расонидани паёми дин танҳо маҳорати суҳанварӣ кофӣ нест; сидқу ихлос ва эҳсоси масъулият низ зарур аст.

Хатиби комёб ҳар ҷумъа мавзуеро пешкаши мардум мекунад, ки ба эҳсосоту ниёзҳои онҳо иртибот дошта, қалбҳои эшонро тасхир мекунад ва дар тӯли як сол тақрибан панҷоҳ

маротиба бо онҳо мулоқот менамояд. Пас, оё воситае таъсиргузортар аз ин вучуд дорад?

Аз ҳамин ҷост, ки хутбаи ҷумъа яке аз волотарин шиорҳои Ислом ва аз муҳимтарин майдонҳои даъват ба сӯи Худо, таблиғи шариати Ё ва барпо намудани ҳуҷҷат бар бандагон ба шумор меравад. То ҷое ки ҳатто душманони Ислом низ орзу мекунанд, ки чунин минбарҳо дар ихтиёри онҳо мебуд. Чунон ки яке аз раҳбарони гурӯҳҳои муҳолифи Ислом гуфтааст: «Кош ман низ чунин минбаре медоштам!»

«Арзишу ҷойгоҳи ҳар илм ва ҳунар ба андозаи бузургии ҳадафи он аст. Хитоба низ ҳадафе бисёр бузург ва муҳим дорад: роҳнамоии мардум ба сӯи ҳақиқат ва ташвиқи онҳо ба он чи дар дунёву охираат барояшон судманд аст.

Ва хитоба аз ҷумлаи воситаҳои сарварӣ ва пешвой ба шумор меравад..

Аз ин рӯ, дар хитоба шараф ва мақоми волост, ва бузургии он дар он аст, ки хатиб зирак, донишманд ва суҳанвари фасеҳ бошад.»¹.

Шариати Ислом бар намозгузорон воҷиб кардааст, ки ҳангоми хутбаи ту — эй бародари хатиб — хомӯш бошанд ва бо диққат гӯш

¹ - «Ал-Хитоба инда-л-араб», Муҳаммад ал-Хизр Ҳусайн: 178-179.

диҳанд. Расули Худо (саллаллоху алайҳи ва саллам) фармуданд:

«إِذَا قُلْتَ لِصَاحِبِكَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ أَنْصِتْ، وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ، فَقَدْ لَغَوْتَ».

«Ҳар гоҳ рӯзи ҷумъа ба ҳамнишини худ бигӯй: “Хомӯш шав!”, дар ҳоле ки имом хутба меҳонад, пас беҳудакорӣ намудӣ.» Муттафақун алайҳ¹ Маънои «беҳудакорӣ кардааст» ин аст, ки аз савоби пурраи ҷумъа маҳрум мегардад.

На танҳо ин, балки барои мардум суннат аст, ки ҳангоми хутба рӯй ба сӯи хатиб гардонанд. Имом Нававӣ, Ибни Мунзир ва Ибни Абдулбарр — раҳмати Худо бар онҳо бод — бар мустаҳаб будани ин амал иҷмоъ (иттифоқи назар)-ро нақл кардаанд².

(Ҷаришагони Раҳмон ба сухани ту гӯш медиҳанд, пас қадри ин ҷойгоҳро бидон)

Барои ту, эй хатиби ҷумъа, ҳамин басанда аст, ки ҷаришагони Раҳмон барои шунидани хутба ва мавъизаҳои ту ҳозир мешаванд. Расули Худо (саллаллоху алайҳи ва саллам) дар ҳадиси саҳеҳ фармудаанд³: «Ҳангоме ки рӯзи ҷумъа фаро мерасад, бар ҳар дари масҷид ҷаришагон меистанд ва номи касонеро, ки меоянд, яке пас аз дигаре менависанд. Вақте имом барои хутба

¹ - Саҳеҳи Бухорӣ, ҳадиси № 934, Саҳеҳи Муслим, ҳадиси № 851.

² - "Ал-Маҷмӯъ": 4/ 447.

³ - Саҳеҳи Бухорӣ, ҳадиси № 3211, Саҳеҳи Муслим, ҳадиси № 850.

менишинад, саҳифаҳоро мебанданд ва барои шунидани зикр ҳозир мешаванд.»

Вақте инсон ин ҳақиқатро эҳсос кунад, мақоми хутба дар дилаш бузург мегардад ва бештар мекӯшад, ки ҳақро бигӯяд, амонатро адо намояд, мардумро холисона насихат кунад ва аз маддоҳӣ ё хушомадгӯӣ ба онҳо дур бошад.

Пас кист, ки мисли ту бошад, -эӣ хатиби фархунда-?

Худованд бар мардум воҷиб кардааст, ки ба сухани ту гӯш диҳанд ва хомӯш бошанд. Онҳоро ҳатто аз машғул шудан ба корҳои кӯчак, монанди бозӣ кардан бо сангрезаҳо, манъ намудааст. Ҳатто аз инкори мункар ҳангоми хутбаи ту низ боздошта шудаанд. Ва аз ҳама болотар, фариштагони Худо барои шунидани сухани ту ҳозир мешаванд!

Ин ҳама бар дӯши ту масъулияти бузурге мегузорад: ихлос барои Худо, сидқу амонатдорӣ дар сухан, насихати холисона ба мардум ва он ки ҳадафи асосии хутбаҳоят зикри Худо, бедор кардани дилҳо ва огоҳ сохтани мардум аз корҳои динашон ва он чи барои ислоҳи зиндагии дунявӣ ва охираташон зарур аст, бошад.

(Кадомаш беҳтар аст: хутбаи бадеҳӣ (бе коғаз) ё хондан аз рӯи варақ?)

Шубҳае нест, ки хондани хутба аз рӯи варақ ғоидаҳои зиёде дорад ва барои бисёре аз хатибон ва суҳанварон нисбат ба бадеҳӣ суҳан ғуфтан муносибтар аст. Ин воқеиятест, ки дар амал мушоҳида мешавад.

Бо вучуди ин, суҳани бадеҳӣ (бе коғаз) таъсири бузурге дар ғаъолият, шавқу ҳаяҷон ва рӯҳияи хатиб дорад. Ин ҳолат, бешак, боиси таъсирпазирӣ, ҳаяҷон ва ҳамдилии шунавандагон низ мегардад. Баръакс, ҳар қадар шавқу таъсири хатиб кам бошад, ҳамон андоза таъсири суҳанаш бар мардум низ коҳиш меёбад.

Маълум аст, ки ҳаргоҳ шунавой ва биной ҳамзамон дар дарки суҳан иштирок кунанд, ғаҳмиш, таъсирпазирӣ ва устувории маълумот дар зеҳн бештар мешавад. Аммо агар танҳо яке аз ин ду ҳисс ғаъол бошад, таъсир камтар хоҳад буд. Аз ин рӯ, хатибе, ки бадоҳатан суҳан мегӯяд, бо чехраи худ рӯ ба рӯи мардум меистад ва бо нигоҳаш бо онҳо иртибот барқарор мекунад, нисбат ба касе ки аз рӯи варақ меҳонад, таъсири бештар дорад. Зеро дар ҳолати хондан аз рӯи варақ мардум бештар танҳо тавассути шунавой суҳанро қабул мекунанд. Ҳатто ҳамин шунидан ҳам ба қувваи таъсири суҳани бадеҳӣ намерасад, чунки овози хатиби бадеҳӣ одатан

пурқувваттар, зиндатар ва саршор аз эҳсос мебошад.

Аммо касе, ки чандин бор сухани бадеҳиро таҷриба кардааст ва ҳамоно ба мушкилоте чун дудилағӣ, лакнат, фаромӯшкорӣ, тарс ё изтиробӣ шадид гирифтор мешавад ва мебинад, ки бо гузашти вақт ва такрори машқ ин ҳолатҳо коҳиш намеёбанд, беҳтар аст хутбаро аз рӯи матн бихонад. Зеро на ҳар кас барои бадеҳӣ сухан гуфтан муваффақ мегардад. Худованди Мутаол ҳамоно гуна ки ризқу рӯзии моддиро миёни мардум тақсим кардааст, ризқу рӯзии маънавиро монанди ахлоқ, қобилият, истеъдод, маҳорат ва иродаро низ тақсим намудааст.

(Ҳашт қадаме, ки роҳи муваффақият дар хутба ва суханвариро осон ва ҳамвор месозанд)

Аввал: Дуои самимона барои дарёфти ёрии Худованд ва паноҳ бурдан ба Ӯ бо ихлос ва зорӣ.

Дуюм: Таваккули содиқона ба Худованди Мутаол ва эътимоди комил ба Ӯ. Худованд бо бандаи худ мувофиқи гумони неки ӯ муносибат мекунад. Ҳар кас бар Худо таваккул намояд, Ӯ барояш кофӣ аст ва ӯро дар расидан ба мақсуд ва бароварда шудани ниёзҳояш ёрӣ медиҳад.

Сеюм: Гӯш додан ба хутбаи хатибони муваффақ ва баҳра бурдан аз таҷрибаҳои онҳо.

Чаҳорум: Машқ кардани хутба дар танҳой. Агар ин кор дар масҷид тавассути баландгӯяки дохилӣ анҷом шавад, беҳтар аст ва агар бар руи минбар бошад, боз ҳам беҳтару хубтар.

Панҷум: Тамрин барои ифодаи эҳсосот ва тақвияти нерӯи отифа.

Ман дар бораи бузургтарин асрори хатибони муваффақ, суханронии онҳо ва таъсиргузориашон ба дигарон андеша кардам ва дарёфтам, ки баъд аз тавфиқи Худованд, яке аз муҳимтарин сабабҳои муваффақияти онҳо қувваи отифа ва тавоноии онҳо дар изҳори эҳсосоти хеш, дар чорчӯби меъёрҳои шаръӣ.

мебошад.

Зеро неруи эҳсос суханвари фасеҳро ба баёни каломӣ таъсирбахш водор мекунад ва соҳиби ҳикматро ба ибрози андешаҳои арзишманд мебарад. Ҳамин эҳсосот аст, ки дилҳоро ҷалб мекунад ва ақлҳоро мафтун месозад.

Аммо касе, ки нерӯи эҳсос дар ӯ заиф аст, бахши зиёде аз донишаш бо хомӯш шудани эҳсосоташ аз байн меравад ва таъсири ӯ бар мардум низ коҳиш меёбад.

Аз ин рӯ, хатиб бояд нисбат ба он чи мардумро ба сӯи он даъват мекунад, саршор аз шавқу эътиқод бошад. Зеро сухане, ки аз дил мебарояд, бар дил менишинад. Ҳаяҷон ва гармии қалби хатиб бояд аз ҳаяҷони шунавандагон бештар бошад, то битавонад ба

онҳо таъсир расонад ва ташнагии маънавии онҳоро сероб созад. Вагарна мардум сардии рӯҳи ўро эҳсос мекунанд ва таъсири суханаш аз миён меравад.

Ин қобилият танҳо бо машқи зиёд ба даст меояд: бо навиштани андешаҳо ва эҳсосот, бо баёни онҳо дар танҳой ва сипас бо иброи онҳо назди дӯстони самимӣ.

Эҳсосот ҳар қадар дар қалб маҳбус ва фишурда гарданд, хушку пажмурда ва нерӯяшон коста мегардад. Аммо ҳар қадар озодона ва дар доираи меъёрҳои шаръӣ чорӣ шаванд, бештар мешукуфанд ва чӯш мезананд. Он гоҳ саҳифаҳои бо навиштаҳои зебо, минбарҳои бо хутбаҳои таъсирбахш ва ҷомеаро бо меҳру муҳаббат ва раҳмат сероб месозанд.

Пас, эй бародари суханвар (хатиб)! Лаҷоми эҳсосот ва отифаи поки худро раҳо кун, то рӯҳи зиндагӣ, эҷодкорӣ, пешрафт, рушд ва меҳрубонӣ ҳам дар вучуди ту ва ҳам дар вучуди дигарон зинда гардад.

Зеро ҳар касе, ки эҳсосоти воло дорад, ахлоқаш наҷиб, нафсаш пок, дӯстдоронаш зиёд, душманонаш кам, далелаш қавӣ, суханварияш нерӯ ва ғасоҳату балоғаташ афзун мегардад.

Шашум: Аз шахси ростгӯ, оқил, таҷрибадор ва хайрхоҳ маслиҳат пурсидан, то ўро ба айбҳои роҳнамоӣ кунад то аз онҳо парҳез намояд, ва ба

хубиҳояш далолат кунад, то онҳоро нигоҳ дорад ва бештар рушд диҳад.

Ҳафтум: Омодагии пешакӣ ба хутба ва барномаи хуб барои он.

Ҳаштум: Мутолиаи китобҳо ва осоре, ки дар бораи оmodасозии хутба, усулҳои суҳанронӣ ва санъати ироаи суҳан навишта шудаанд¹.

(Изтироб ва ҳаяҷон дар оғози хутбаҳои амри табиӣ ва маъмулист)

Дар рӯзҳои аввали хутбаҳои эҳтимол дорад, ки эҳсоси изтироб, тарс ва ҳаяҷон дошта бошӣ. Ин чизе нест, ки танҳо ба ту хос бошад, балки аз табиати инсон аст. Шояд чунин эҳсос кунӣ, ки сабаби ин ҳолат нигоҳҳои мардум ба сӯи туст ё гумон кунӣ, ки дониши ту барои ин мақом кофӣ нест.

Ҳатто мумкин аст изтирови ту дар он сурат бештар гардад, вақте фикр мекуни, ки мардум ин ҳолатро эҳсос мекунанд ва аз хатибе, ки изтироб дорад, хушашон намеояд ва шояд ба сабаби ин кор аз ту рӯй гардонанд.

Аммо ҳақиқат ин аст, ки бо дилбастагии зиёди ту ба Аллоҳ, таваккул бар Ё, пайваста аз Ё ёрӣ хоستان, дуои самимона дар ҳақиқӣ худ ва бо идомаи таҷриба ва машқ, ин тарс тадриҷан аз байн меравад. То ҷое ки ба марҳилае мерасӣ, ки

¹ - Ниг.: Хулосаи муфид барои муаззин, имом, хатиб ва аҳкоми масҷидҳо: 95, <https://islamcontent.com/ar/single-content/74839>.

аз хутба лаззат мебарӣ ва рӯзи ҷумъаро бо шавқ интизор мешавӣ, то ширинии суханвари ро бичашӣ.

Ин роҳ ҷуз сабру бурдборӣ чизе намехоҳад. Зеро ганҷҳои тавфиқ ва лутфи Парвардигори Кариму Ваҳҳоб (пок аст ӯ) пас аз сабру бурдборӣ ба рӯи инсон кушода мешаванд.

Пас, сахтии оғози роҳро таҳаммул намо, то дар анҷом ба фароҳии неъмату саодат ва обрӯву ҷойгоҳи нек даст ёбӣ.

Ба худ бигӯ: Пас аз ҳар тангӣ кушоиш аст, пас аз ҳар душворӣ осонӣ аст, пас аз ҳар ранҷ роҳат аст. Ин танҳо сабри чанд лаҳза ва чанд қадам аст. Пас сабр кун ва бар сабр устувор бош, то рӯзе бар минбарҳо баланд шавӣ ва бо ҷасорат мардумро ба сӯи Худо даъват намоӣ. Аллоҳ рост мегуяд ва кист, ки аз Аллоҳ ростгӯтар бошад:

(وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَهُمْ سُبُلَنَا)

«Касоне, ки дар роҳи (хушнудии) Мо кӯшиш ва ҷиҳод мекунанд, ҳатман онҳоро ба роҳҳои Худ раҳнамун хоҳем сохт». (Сураи Анкабут, ояти 69).

Ва чӣ зебо гуфтааст Қатода (Раҳмати Худо бар ӯ бод): «Эй фарзанди Одам! Агар мехоҳӣ корҳои хайро танҳо дар ҳолати шавқу рағбат анҷом диҳӣ, бидон, ки нафси ту ба сустӣ, дилгирӣ ва хастагӣ майл дорад. Аммо мӯъмин (-и воқеӣ) касест, ки худро водор месозад;

мӯъмин (-и воқеӣ) касест, ки худро қавӣ нигоҳ медорад; мӯъмин (-и воқеӣ) касест, ки дар идомаи корҳои хайр ҷиддӣ ва саҳтгир нисбат ба худ мебошад.»¹. Мурод аз «ҷиддӣ ва саҳтгир нисбат ба худ» ин аст, ки инсон худро ба давом додани корҳои неқ ва устуворӣ дар онҳо водор намояд, ҳатто вақте ки шавқу ҳаваси пештара кам мешавад.

(Сабабҳои раҳӣ аз тарси зиёдатӣ ҳангоми хутба ва суҳанронӣ)

Тарс, баҳусус дар оғози кор, як ҳолати табиӣ ва маъмулӣ аст. Чунонки пештар гуфта шуд, ин тарс ҳатто метавонад ҷиҳатҳои мусбат ҳам дошта бошад. Зеро инсонро водор мекунад, ки ба оморасозии хутба аҳамияти бештар диҳад, барои он хубтар тайёр шавад ва аз худбоварии аз ҳад зиёд, ки метавонад ба саҳлангорӣ нисбат ба шунавандагон ва мазмуни суҳан оварда расонад, ҷилавгирӣ намояд.

Аммо агар ин тарс дар ҳар хутба ва барои муддати тӯлонӣ идома ёбад, ба як падидаи манфӣ табдил меёбад, ки имрӯз онро «фобияи иҷтимоӣ» меноманд. Дар чунин ҳолат лозим аст, ки инсон барои бартараф намудани он чораҳои зеринро ба кор гирад:

¹ - "Тафсири Қуртубӣ": (1/251). Ва суҳани Қатода -раҳимаҳуллоҳ-, ба ривояти: Абулқосим ибни Бишрони Бағдодӣ (вафот: 430 ҳ.), дар: "Амолӣ"-аш: (1454).

Аввал: Бо ихлос ба Худованд рӯ овардан, аз ӯ мадад хоستان ва зиёд дуо кардан, то ба ту итмиънон ва ба дилат оромиш нозил намояд.

Дуюм: Пеш аз хутба нӯшидани баъзе нӯшокиҳои оромбахш, монанди чойи пудина ё монанди он, ки метавонанд изтироб ва ҳаяҷонро камтар созанд.

Сеюм: Худро барои шунидани танқид омода кардан ва ҳатто аз он пешвоз намудан. Танқид метавонад нардбони пешрафт ва тақомули инсон бошад. Аз иштибоҳ кардан ҳарос надошта бош.

Чаҳорум: Барвақт ба масҷид ҳозир шудан. Зеро хатибе, ки саросема барои расидан ба вақт медавад, табиатан асабонӣ ва парешон мешавад ва ин ҳолат то вақти хутба ва ҳатто дар ҷараёни он ҳамроҳаш мемонад.

Панҷум: Саратро боло бигир ва мардумро бубин. Гоҳе кӯшиш кун қисматҳое аз суҳанро бе коғаз баён намоӣ. Ҳатто агар дар оғоз каме мушкилӣ, иштибоҳ ё дудилагӣ эҳсос кунӣ, таслим машав. Агар ҳамеша ва танҳо аз рӯи матн бихонӣ ва ҷуръати нигоҳ кардан ба шунавандагонро надошта бошӣ, ҳавасмандии мардум нисбат ба суҳанат кам мешавад ва тарсу изтиробӣ то аз нишастани ба минбар низ боқӣ мемонад.

Баъзе хатибон, ки солҳо таҷрибаи хутбахонӣ доранд, вале ҳамоно аз матн берун

намебароянд ва ба шунавандагон нигоҳ намекунанд, иқрор мекунанд, ки пеш аз ҳар хутба ҳамон тарсу изтиробӣ рӯзи аввалро эҳсос мекунанд.

Аммо дар оғози хутбаҳои хеш мустақим ба чашмони мардум нигоҳ нақун. Шояд нигоҳат ба шахсе афтад, ки аз ӯ ҳайбат дорӣ ва ин боиси парешонии ту гардад. Беҳтар аст ба тарафи сарҳои мардум нигоҳ кунӣ, бе он ки диққататро ба чехраҳо ва чашмони мушаххас равона соӣ.

Шашум: Ҳангоми баромадан ба минбар дар бораи иштибоҳҳо ва ҳолатҳои манфии эҳтимолӣ фикр нақун. Ба ҷойи он, натиҷаҳои мусбатеро тасаввур намо, ки ба хости Худо ба даст хоҳанд омад: манфиат расонидан ба мардум, иҷрои рисолати даъват ба некӣ ва пешгирӣ аз бадӣ ва аз ҳама муҳим тавфиқи илоҳӣ бар ту дар адои ин ибодати бузург.

Ҳафтум: Пеш аз хутба нафаскашии дурустро анҷом деҳ.

Тарзи он чунин аст: Аз роҳи бинӣ нафаси амиқ бикаш.

Чанд лаҳза ҳаворо нигоҳ дор.

Сипас онро оҳиста хориҷ намо.

Ин навъи нафаскашӣ дар ором сохтани асабҳо ва коҳиш додани шиддати равонӣ таъсири назаррас дорад. Мутахассисон ва пизишкон зикр мекунанд, ки нафаскашии амиқ ва дуруст ба беҳтар шудани оксигенрасонӣ ба

бадан ва мағзи сар мусоидат намуда, метавонад сатҳи изтироб ва фишори равониرو коҳиш диҳад. Таҷриба низ нишон додааст, ки ин усул дар сабук намудани ташвиш, нигаронӣ ва ҳаяҷон бисёр муассир аст.

Ҳамчуни дар вақти хутба низ кӯшиш кун ғангоми таваққуфҳои табиӣ нафаси амиқ бигирӣ, вале ба тавре ки таваҷҷуҳи ҳозиронро ҷалб накунад. Метавонӣ зуд ва бо ҳаҷми бештар аз роҳи бинӣ ё даҳон нафас гирифта, баъдан суханро идома диҳӣ.

Ин амалро тақрибан дар ҳар таваққуфи табиӣ сухан тақрор кардан мумкин аст.

(Беҳтарин роҳи ҳал барои интиқодҳои нодурусте, ки ба ту мерасанд)

Эй бародари суханвар! (хатиб) Агар пас аз андеша, баррасӣ ва машварат бо аҳли таҷриба ба дурустии қарор, услуб ё роҳе, ки интиҳоб кардаӣ, бовар ҳосил намуда бошӣ, пас ба ҳар интиқод ва сарзанише, ки ба ту мерасад, аҳамият мадеҳ.

Зеро ҳеҷ инсон, новобаста аз мақому мартаба ва корҳои некаш, аз интиқоди мардум дар амон нест.

Агар пайваста худро машғули ҳар сухани интиқодомез гардонӣ, иродаат сушт мешавад, дилат танг мегардад ва шавқу рағбатат ба рушд, навоварӣ ва пешрафт коҳиш меёбад.

Ҳақиқат ин аст, ки ҳеҷ китоб ё мақолае навишта ва нашр нашудааст ва ҳеҷ кори арзишманде анҷом наёфтааст, магар ин ки шахсе пайдо шуда онро айб гирифта ва онро интиқод мекунад.

Бо вучуди ин, бояд бо интиқодгарон бо нармаӣ, эҳтиром ва ахлоқи нек муносибат намоӣ. Ба онҳо бо беҳтарин тарз посух бигӯй ва ҳар ҷо ки дар суҳанашон ҳақ ва дурустие бошад, онро бипазир. Аз қабули ҳақ рӯй магардон, ҳатто агар он аз шахсе бошад, ки аз назари ту соҳибмақому соҳибнуфуз нест.

(Тавсияҳои пеш аз хутба барои хатиб)

Эй бародари хатиб! Шоиста аст, ки пеш аз хутба чанд кореро анҷом диҳӣ, то баъд аз таваккал ба Худованди Мутаол ба воситаи онҳо барои истодан бар болои минбар ва хондани хутбаҳоят ба ту ёрӣ кунад. Аз он ҷумла:

Якум: Дар хотир дошта бош, ки ту барои расонидани паёмҳои Аллоҳ ва даъват ба сӯи ӯ меравӣ ва - баъзан - ин оятро бихон:

﴿الَّذِينَ يَبُلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ﴾

«Онҳо касоне ҳастанд, ки паёмҳои Худоро (ба мардум) мерасонанд, аз ӯ метарсанд ва аз ҳеҷ кас ҷуз Худо наметарсанд». Ва дар дигар вақтҳо ин оятро бихон:

﴿وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ﴾

«Ва кист некӯгуфтортар аз касе, ки ба сӯи Аллоҳ даъват мекунад, амали солеҳ анҷом медиҳад ва мегӯяд: “Ман аз мусулмонон ҳастам”». (Сураи Фуссилат: ояти 33).

ва ё ин оятро:

﴿قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾.

«(Эй Паёмбар ба мардум) Бигӯ: Ин роҳи ман аст; ман ва ҳар касе, ки аз ман пайравӣ кардааст, бо ҳуҷҷати равшан ба сӯи Худо даъват мекунам. Пок аст Худо ва ман аз мушрикони нестам». (Сураи Юсуф, ояти 108)

Ин маъниҳо туро ба ихлоси бештар, ҳиммати баландтар, пайравӣ аз Паёмбар (саллаллоҳу алайҳи ва саллам) ва дар ёд доштани ҳадафи бузурги хатобат водор месозанд. Ҳадафе, ки Худованд барои он паёмбарон ва фиристодагони Худо фиристод: расонидани дин ва густариши он. Ва ин аз бузургтарин мансабҳо дар ҷаҳон аст.

Дувум: Пеш аз боло рафтан ба минбар аз Худованд талаб кун, ки ихлос, тавфиқ ва муваффақиятро насибат гардонад ва суханатро барои худат ва шунавандагон судманд созад. Чӣ басо хатибон ва суханвароне ҳастанд, ки аз гуфтаҳои хеш баҳра намегиранд ва агар ҳам панд гиранд, баъд аз муддате онро фаромӯш мекунанд.

Ҳамеша аз Худованди Мутаол талаб кун, ки ба ту шевоии сухан ва ширинии гуфторро ато намояд.

Севум: Чанд намунае аз хутбаҳоро хеле пеш аз вақти баромад кардан омода намо. Шояд байни оmodасозӣ ва баромад намудани онҳо моҳҳо ё ҳатто солҳо фосила бошад.

Зеро вақте мавзӯе ба зеҳнат мерасад, ё Ҳангоми мутолиа ба гуфтори арзишманд, ҳадиёе таъсирбахш ё ояте бармехӯрӣ, онро фавран сабт кун. Зеро дар он лаҳза эҳсосат зинда, андешаҳоят ҳозир ва бо ҳам пайваستاанд. Агар навиштанро ба таъхир андозӣ, бисёре аз фикрҳо ва хотирот аз даст мераванд ва баъдан ба ёд оварданашон душвор мешавад.

Ҳар чӣ ба зеҳнат мерасад, бинавис, Сипас бе тақаллуф ба ҷамъовариҳои маводи илмӣ аз Қуръон, Суннат ва суханони аҳли илм бипардоз. Аз китобҳо, нармафзори «ал-Мактабату-ш-Шомила» ва ё аз шабакаи интернет Ҳангоми зарурат истифода кун.

Ба оятҳои қуръонӣ, аҳодиси набавӣ, суханони салафи солеҳ, воқеаҳои таърихӣ ва гуфтаҳои уламои раббонӣ, баҳусус дар масъалаҳои доғ ва рӯйдодҳои рӯзмарра, аҳаммияти махсус бидеҳ.

Ҳар чиро, ки ба мавзӯи хутбаат вобаста мебинӣ, гирд оварда, дар як файл нигоҳ дор.

Ва ҳамеша ҳамин гуна амал кун: ҳар мавзӯё ё фоидае, ки ба зеҳнат меояд, сабт намо; ҳар қадар метавонӣ, ҷустуҷӯ ва қайд намуданро идома деҳ, сипас ба мутолиаи одатии худ баргард. Ва ҳар бор, ки ба оят, ҳадис ё фоидаи марбут ба яке аз хутбаҳои пешинаат бармехӯрӣ, онро ба ҳамон хутба илова намо.

Басо мешавад, ки хутбае чандин сол назди ту боқӣ мемонад ва ту онро дар дарсҳо, маҳфилҳои илмӣ ё суханронии худ баён мекуни. Дар ин муддат Худованд барои ту нозукиҳо, маънииҳои латиф ва фоидаҳои нафисе мекушояд, ки қаблан ба хотират наомада буданд.

Ҳамчунин бисёр чизҳои ро, ки фаромӯш карда будӣ, ба ёд меорӣ ва бо ҳар бор баён кардан, суханронии пухтатар ва комилтар мегардад. Бадин тартиб, ҳангоми суханронии болои минбар ва дар хутбаи ҷумъа, то андозае омода ва мукамал хоҳад буд.

Чаҳорум: Он хутбаро пурра ё қисм-қисм дар шакли суханронӣ дар масҷидҳо ё маҳфилҳои хусусӣ баён кун. Ҳадаф аз ин кор:

а) Мустаҳкам шудани дониш ва осон гаштани ҳифзи он.

б) Нашри он миёни мардум, бахусус дар масҷидҳои хурде, ки аз масҷиди ҷомеа, ки дар он хутба мехонӣ, дур ҳастанд ва одатан намозгузорони ту дар онҳо ҳузур надоранд.

в) Такмил ва густариши мавзӯъ; зеро бештар ҳангоми суҳанронӣ ё баъди он нуктаҳои муҳиме ба хотир меоянд, ё шунавандагон саволҳои матраҳ мекунанд, ки мавзӯро пурратар мегардонад.

Панҷум: Дар рӯзи ҷумъа тақрибан ду соат пеш аз хутба онро барои худ ба ҳамагон шакле, ки мехоҳӣ дар минбар бихонӣ, такрор намо.

Шашум: Дар ҷустуҷӯ ва омодагории мавзӯъ зиёдаравӣ наkun. Ҳадафат ин бошад, ки маводеро гирд оварӣ, ки пеш аз ҳама барои худат ва сипас барои шунавандагони ҳар табақа судманд бошад.

Ҷунончи ман дидам, тақаллуф ва зиёдаравӣ дар ҳар коре зиёновар ва душвор аст ва аксаран соҳиби худро ба тарк кардани он кор, дилгирӣ аз он ва сустӣ дар он мебарад.

(Тавсияҳо барои хатиб дар вақти хутба)

Чанд нуктае ҳастанд, ки иҷрои онҳо ҳангоми хутба барои хатиб лозим аст:

Аввал: Ҳангоми нақли қиссаҳо, воқеаҳо ва панду андарзҳо аз худ эҳсосоти сунъӣ нишон мадеҳ, ҳамчуни эҳсосоти воқеии худро пинҳон макун. Мувофиқ ба мавқеъ ва мазмун, аз тариқи чеҳра, нигоҳ, ҳаракати ҷашм ва тағйироти оҳанги садо эҳсосоти худро баён намо.

Бидон, ки ҳар қадар суҳанронии ту табиӣ бошад ва аз тақаллуфу сохтакорӣ дуртар бошад,

ҳамон қадар таъсири бештар хоҳад дошт. Пас бо ҳамон хислату табиате, ки ба он одат кардаӣ, ва бо ҳамон услубе, ки дар гуфтугӯҳои рӯзмарра истифода мебарӣ, сухан бигӯӣ, бо беҳтар кардани оҳанги садо ва зебо гардондани тарзи баён.

Бисёре аз хатибон услуби хондани хутбаро аз услуби маъмулии худ дигар мекунанд, гӯё гумон доранд, ки хутба бояд ҳатман бо як шакли якнавохт ва қолаби махсус ироа шавад. Ин кор таъсири суханро дар шунавандагон кам мекунад ва монеи расидани паём ба дилҳои онҳо мегардад.

Дувум: Хутбаро пайдарпай ва бетаваққуф нахонед, ба гунае ки шунаванда имкони дарки комили суханро аз даст диҳад. Бо оромӣ ва тааммул хутба бихон ва дар ҷойҳои муносиб таваққуфҳои кӯтоҳ намо. Ҳамчунин сатҳи оҳанги садоро мутобиқи мавзӯи танзим кун; дар ҷойҳои лозима, садоро баландтар ва суръати суханро бештар гардон.

Сеюм: Вақти хутбаро дақиқ ҳисоб кун ва бе зарурат онро тӯлонӣ насоз.

Чаҳорум: Агар ҳангоми хутба аз тарафи намозгузoron ягон камбудӣ ё иштибоҳро мушоҳида кунӣ, онҳоро бо нармӣ ёдовар шав. Масалан, агар касеро бинӣ, ки ҳангоми хутба сухан мегӯяд, ба таври умумӣ ва бо лаҳни

мулоим мардумро аз ин амали нодуруст огоҳ кун.

(Тавсияҳо барои хатиб баъд аз хутба)

Чанд коре ҳаст, ки шоиста аст хатиб пас аз анҷоми хутба анҷом диҳад:

Аввал: Худованди Мутаолро барои тавфиқе, ки дар адои хутба насибаш гардонидааст, ҳамду сипос гӯяд.

Дувум: Баъд аз анҷоми хутба, онро гӯш кунад, то паҳлӯҳои мусбати онро пайдо намуда, тақвият ва устувор гардонад ва ҳамзамон камбудиву норасоӣҳоро бишиносад, то дар хутбаҳои оянда аз онҳо дурӣ ҷӯяд.

Аҳамиятнокии ин, аз он ҷиҳат аст, ки:

Якум: Ба хотири бузургдошти мақоми хутба, зеро хутба дар Ислом ҷойгоҳ ва арзиши баланд дорад.

Дувум: Ба хотири эҳтиром ба намозгузоре, ки барои итоати Парвардигорашон, иҷобати нидои Холиқашон ва шунидани суханони ту ба масҷид омадаанд.

Инчунин хуб аст, ки хутбаи худро ба шахси хайрхоҳи ростгӯ ва соҳибтаҷриба пешниҳод кунӣ, то туро аз нуқтаҳои мусбат ва манфии он огоҳ созад.

Ҳамчунин, агар имконият бошад, хутбаро сабт намуда, нашр кардан бисёр судманд аст; махсусан дар кишварҳое, ки хатибони

соҳибмаҳорат каманд. Бо ин роҳ мардуме, ки дар хутба ҳузур надоштаанд, метавонанд аз он баҳра баранд. Беҳтар аст хутба ҳам дар шакли овозӣ ва ҳам дар шакли хаттӣ дастрас гардад.

Ҳамчунин агар хатиб барои худ дар шабакаҳои иҷтимоӣ саҳифае таъсис диҳад ё сомонаи махсусе дошта бошад, кори хуб ва шоистаест.

Инчунин ҳамкорӣ бо сомонаҳо ва платформаҳо, ки хутбаҳоро нашр меkunанд, кори арзишманд мебошад. Нашри хутбаҳо дар чунин сомонаҳо, махсусан хутбаҳои тарҷумашуда, аҳамияти бештар дорад, зеро онҳо камёфт ва ниёзи мардум ба онҳо зиёд аст.

(Насиҳатҳои умумӣ барои хатиб ва даъватгар ба суи Аллоҳ)

Эй бародари гиромӣ, хатиби ҷумъа! Инҳо чанд насихатанд, ки пеш аз ҳама барои ҳуди мо ёдоварӣ мебошанд:

1 Башорат деҳ ва мардумро гурезон макун

Хатиби муваффақ ва комёб касест, ки ба мардум мужда медиҳад, на ин ки онҳоро (аз дин ва ибодат) безор созад. Ў дар дилҳои мардум рӯҳи умед, хушбинӣ ва некандеширо зинда мекунад, ғубори ноумедӣ ва танбалиро аз онҳо

¹ - Абудовуд, №(531), Ибни Моҷа, №(987), Аҳмад, №(17906) ва дигарон ривоят карданд ва Албонӣ саҳеҳ гуфтааст.

дур месозад ва онҳоро ба талош, амал ва ислоҳи худ ташвиқ менамояд.

Эй хатиб! Аз баёни мусибатҳо, фоҷиаҳо ва падидаҳои манфие, ки дар ҳар давраи замон ба вуқӯъ пайвастанашон мумкин аст, ҳазар кун. Балки бештари хутбаҳои худро ба умедбахшиҳо, ахлоқи накӯ, ва зикри намунаҳои дурахшони рафтор ва зиндагии шахсиятҳои шоиста бахш. То мардум аз онҳо ибрат гирифта, онҳоро барои худ намуна ва чароғи роҳ қарор диҳанд.

Албатта, агар хато ё гуноҳро мушоҳида кардӣ, ёдоварӣ ва ҳушдор додан аз он бо шеваи шаръӣ ва услуби муносиб боке надорад.

Ҷамеаи оммаи мардумро дар назар дошта бош

Худованд туро нигоҳ дорад! Ҳангоми омода намудани хутбаҳои бештар ба оммаи мардум таваҷҷӯҳ кун, зеро онҳо сазовортарин гурӯҳ барои баҳраманд шудан аз панду насиҳатҳои ту ҳастанд. Паёмбар (саллаллоҳу алайҳи ва саллам) ба Усмон ибни Абил-Ос (разияллоҳу анҳу) ҳангоми ба имоматии қавмаш таъйин шуданаш, фармуд:

"وَأَقْتَدِ بِأَصْحَابِهِمْ".

¹ - "Мадориҷ-ус-соликин байна манозили ийёка наъбуду ва ийёка настаъин": (2/ 66).

«Ба заифтарини онҳо пайравӣ кун.»¹

Яъне ҳолат ва тавони заифтарини мардумро ба назар бигир ва намозеро бихон, ки бар онҳо вазнин ва гарон наояд. Риояи ҳоли заиффикрон (тангназарҳо) аз риояи ҳоли заифчисмон камтар нест.

Агар хатиб тамоми таваҷҷуҳи худро ба табақаи элита ва махсус, шогирдон ва дӯстдорон равона созад ва аз оммаи мардум ғофил монад, ба чанд мушкилӣ ва дарди сар дучор мегардад:

Аввал: Дар интиҳоби калимаҳо ва услуби гуфтор ба такаллуф ва сохтакорӣ меафтад ва мавзӯёҳоро интиҳоб мекунад, ки танҳо ба сатҳи як гурӯҳи муайян мувофиқ аст.

Дувум: Оммаи мардум аз панду андарзҳо ва ҳалли масъалаҳои иҷтимоӣ маҳрум мешаванд, зеро хатиб ба мавзӯёҳое машғул мегардад, ки танҳо барои гурӯҳи махсус (аҳли зиё) ҷолибанд; мисли баҳсҳои бисёр дақиқи илмӣ, масъалаҳои нодир ё таҳлилҳои печидани сиёсӣ, ки аксаран барои зиндагии диниву дунявии мардуми одӣ суди андаке доранд.

Сеюм: Ният осеб мебинад. Ба ҷойи он ки сухан танҳо барои ризои Худо бошад, тадриҷан ба ҷалби таваҷҷуҳи мухлисон ва қонеъ кардани завқи онҳо табдил меёбад.

¹ - "Сайд-ул-хотир": 67.

Вақте мебинӣ мардум аз хутбаҳоят хушашон меояд ва барои шунидани он сабқат мекунад, эҳтимол дорад нохудоғоҳ ба он мавзӯёҳое рӯ оварӣ, ки ба онҳо бештар писанд аст.

Дар чунин ҳолат Аллоҳи Мутаъол баракат, қабул, ғоида ва таъсири суҳанатро аз байн мебарад.

Ин суҳан ба он маъно нест, ки хатиб ҳаргиз ба масъалаҳои дақиқ(-и фикҳӣ) ё мавзӯҳои муҳим напардозад. Балки гоҳе вобаста ба зарурат метавон мавзӯёҳоро матраҳ кунад, ки барои толибилмон, масъулон ва мутахассисон низ судманд бошанд.

1. Аз худписандӣ ва мағрур шудан ба ситоиши мардум парҳез кун.

Вақте хатиби ҷумъа бар минбар мебарояд ва мебинад, ки табақаи гуногуни мардум, аз он ҷумла донишмандон, табибон, калонсолон, мақомдорон, сарватмандон ва дигарон барои шунидани хутбаи ӯ ҳозир шуданд, шояд эҳсоси худписандӣ ба дилаш роҳ ёбад, махсусан агар бидонад, ки бисёре аз онҳо танҳо барои шунидани ӯ омадаанд. Аз ин рӯ, бар хатиби оқил лозим аст, ки ҳамеша ба Худованд аз худписандӣ ва ғурур паноҳ барад ва ҳар ҷумъа бо нафси худ мубориза барад, то аз худбинӣ ва

¹ - Саҳеҳи Муслим, № (2642).

ғурур раҳо ёфта, фазлу тавфиқро танҳо аз ҷониби Худо донад; ҳамон Худое, ки дилҳои мардумро ба сӯи ӯ гардондааст.

Яке аз гузаштагони солеҳ гуфтааст: «Вақте барои (насиҳати) мардум менишинӣ, пеш аз ҳама қалб ва нафси худро мавъиза кун. Аз ҷамъ шудани мардум атрофат фирефта машав; зеро онҳо ба зоҳири ту менигаранд, вале Худо аз ботини ту огоҳ аст.»¹

Бар ту лозим аст, ки ихлосро пешаи худ кунӣ ва ба мадҳу ситоиши мардум фирефта нашавӣ. Зеро аксар вақт мардум дар ситоиш аз ҳад мегузаранд, ва ту аз ҳақиқати ҳоли хеш беҳтар огоҳ ҳастӣ.

Ибни Ҷавзӣ (раҳимаҳуллоҳ) гуфт: «Бузурғтарин озмоиш ситоиши мардум аст; чӣ бисёр касонро фирефта кардааст!»².

Албатта, хушҳол шудан аз таърифи мардум бар ту ё хутбаҳоят айб нест. Аз Паёмбар (саллаллоҳу алайҳи ва саллам) пурсида шуд: «Шахсе кори хайреро анҷом медиҳад ва мардум ӯро барои он кор ситоиш мекунанд, чӣ мегӯед?» Он ҳазрат фармуданд:

«تِلْكَ عَاجِلُ بُشْرَى الْمُؤْمِنِ».

«Ин башорати зудраси мӯъмин аст.»³.

¹ - "Ҷомеъ-ул-улуми ва-л-ҳикам", Ибни Раҷаб: 1/84.

² - Саҳеҳи Муслим, № (869).

³ - "Усули иншо ва хитоба", Ибни Ошур, саҳ (126).

Пас агар инсони муъмин «амалеро холисона барои Худо анҷом диҳад ва баъдан Худованд муҳаббат ва ситоиши ӯро дар дилҳои мардум қарор диҳад, шод гардидани ӯ аз ин неъмат зиёне надорад.».

Аммо айб ва гуноҳ он вақт аст, ки ситоиши мардум туро ба худписандӣ оварда расонад; аз заҳмату амали хеш мағрур гарди ва тамоми муваффақиятатро ба худ нисбат диҳӣ. Дар чунин ҳолат шодии ту на аз лутфу раҳмати илоҳӣ, балки аз нафси худ хоҳад буд. Ҳол он ки тамоми хайр ва некие, ки ба ту расидааст, аз қараму эҳсони он Худоест, ки роҳи некӣ ва муваффақиятро бароят фароҳам сохт ва ин (амали нек)-ро дар дилат маҳбуб гардонид ва бароят осон намуд.

Нишонаи гирифтӣ шудан ба бемории худписандӣ ин аст, ки инсон аз танқид нороҳат шавад ва насиҳати хайрхоҳонро хуш надорад.

1 (Дар бораи чизе сухан бигӯ, ки ба дин ва дунёи мардум судманд бошад)

Ба мардуме, ки барои шунидани сухани ту омадаанд, чизеро бирасон, ки дар дину дунёшон фоида дошта бошад. Ҳангоми омодаасозии хутба аз худ бипурс:

1 — Ривояти Бухорӣ (3568) ва Муслим (2493).

«Агар мардум аз масҷид берун шаванд, ман ба дину ахлоқи онҳо чӣ манфиате расондам?»

Ҳар мавзӯе, ки ба онҳо нафъе намерасонад, онро зикр нақун.

Масалан, агар вақти хутбаро ба таҳлили масъалаҳои сиёсӣ ё зиёд сухан гуфтан дар бораи мусибатҳои мусалмонон сарф кунӣ, мардум аз он чӣ баҳра хоҳанд гирифт?

Ё агар мавзӯеро матраҳ кунӣ, ки аз сабаби ҳассос буданаш ошкоро баён карда намешавад ва танҳо бо ишораҳо ва кинояҳо гуфта мешавад, дар ҳоле ки онро чуз гурӯҳи хеле маҳдуд касе намефаҳмад, мардум аз он чӣ истифода хоҳанд бурд?

Ҳамчунин, вақте ҳокимро дар назди мардум — хоҳ ошкоро ва хоҳ бо киноя — насихат мекунӣ, мардум аз он чӣ манфиат мегиранд? Зеро гузаштагони солеҳ аз насихати ошкорои ҳоким манъ кардаанд; чун аксаран сабаби фитнаҳо мегардад ва ба ҳуди хатиб низ зарар мерасонад.

1(Риояи оромӣ дар вақти хутба)

Зарур аст, ки хатиб ҳангоми хутба орому мутавозин бошад. Набояд ҳаяҷон ёро аз мавзӯи асосӣ дур кунад ё водор созад, ки суханоне бигӯяд, ки баъдан пушаймон шавад.

1 - "Зодул-миъод фи ҳадйи хайри-л-ибод", ҷ. 1, саҳ. 409–410).

Одатан, вақте ҳаяҷони хатиб зиёд мегардад, диққат ва идораи ӯ бар суҳанонаш коҳиш меёбад. Баъзан ҳатто овозаш то дараҷае баланд мешавад, ки барои бисёре аз шунавандагон озордиҳанда мегардад.

1(Парҳез аз тулонӣ намудани хутба)

Паёмбар (саллаллоҳу алайҳи ва саллам) хутбаро кӯтоҳ меҳонданд ва ҳамчунин саҳобагонаш (разияллоҳу анҳум) ва касоне аз гузаштагони уммат, ки пас аз онҳо омаданд (раҳимаҳумуллоҳ), чунин буданд.

Абӯ Воил (раҳимаҳуллоҳ) мегӯяд:

«Рӯзе Аммор ибни Ёсир (разияллоҳу анҳу) барои мо хутба хонд. Хутбаи ӯ кӯтоҳ, вале бисёр расо ва пурмазмун буд. Вақте аз минбар поён омад, гуфтем: "Эй Абул-Яқзон! Бисёр хуб ва мухтасар суҳан гуфтӣ, кош каме бештар идома медодӣ." Гуфт: "Ман аз Расули Худо (саллаллоҳу алайҳи ва саллам) шунидам, ки мефармуданд:

«إِنَّ طَوْلَ صَلَاةِ الرَّجُلِ، وَقَصَرَ خُطْبَتِهِ، مِثْلَةُ مَنْ فَقَّهَهُ، فَأَطِيلُوا الصَّلَاةَ، وَأَقْصِرُوا الْخُطْبَةَ، وَإِنَّ مِنَ الْبَيَانِ سِحْرًا».

«Дароз будани намози мард ва кӯтоҳ будани хутбаи ӯ нишонаи фақеҳ будани ӯст. Пас намозро дароз ва хутбаро кӯтоҳ кунед. Ҳароина, суҳани шево ҷозибое монанди сехр дорад.»»

Маънои: (танаффаста) - хутбаро дароз кардӣ.

¹ - "Сарчашмаи қаблӣ": 1/ 386.

Маънои: (маинна)- аломат. "Маънои (Мин фикҳиҳӣ)- «Ҳар чизе, ки далолат бар дониши мард кунад ва ҳар чизе, ки бар чизе далолат кунад, пас он нишонаи он ба шумор меравад."

Кӯтоҳ будани хутба се ғоидаи бузург дорад:
Якум: Пайравӣ аз суннати Паёмбар (саллаллоҳу алайҳи ва саллам)

Дуюм: Омода кардани хутба осонтар мегардад ва хатиб ҳангоми таҳия, хондан ва баъд аз анҷоми он оромиши бештар эҳсос мекунад.

Бисёр хатибон аз субҳи ҷумъа ва ҳатто пештар аз он дар фикри хутба мешаванд ва зеҳнашон бо оморасозии он машғул мемонад. Аммо вақте хутбаро кӯтоҳ карда, аз даҳ дақиқа бештар намекунанд, аксари ин ташвишҳо аз байн меравад.

Сеюм: Барои шунавандагон сабуктар ва гуворотар аст. Қариб ҳамаи мардум хатиби кӯтоҳгӯро дӯст медоранд ва аз хутбаҳои тӯлонӣ хаста мешаванд.

Вақти муносиб ҳам барои хатиб ва ҳам барои шунавандагон, тақрибан аз даҳ то понздаҳ дақиқа мебошад. Зеро аксари мардум кӯтоҳии хутбаро аз дарозии он дӯстдоштатар ва сабуктар медонанд.

(Аз калимаҳои душвору ноошно дурӣ чӯй)

Аз истифодаи вожаҳо ва ибораҳои ғарибу ноошно худдорӣ намо. Мардум ба чунин суханон ниёз надоранд ва аз онҳо ғоидаи назаррас намегиранд.

Баъзан инсон барои нишон додани дониши худ ба истифодаи чунин калимаҳо майл мекунад.

Аз ҳамин рӯ, адибон ва суханварони муътабар аз суханони ғарибу ноошно ҳушдор додаанд.

(Аз заҳмати корбурди (санъати) сачъ парҳез кун)

Сачъ он аст, ки ҷумлаҳои насрӣ бо оҳанг ва қофияи яксон анҷом ёбанд.

Шариати ҳаким аз сачъи сохтакорона ва маҷбурӣ наҳй кардааст ва адибон низ онро ҳуш надоранд. Зеро чунин услуб одатан инсонро маҷбур мекунад, ки барои нигоҳ доштани қофия калимаҳои сохта ё ғайримуносибро истифода барад, ки ин боиси душвор шудани фаҳми маъно барои шунавандагон мегардад. Аммо агар сачъ бидуни маҷбурӣ ва табиӣ дар сухан пайдо шавад, сухан сабук, равон ва барои мардум фаҳмо бошад, ҳеҷ боке надорад..

Пас, ҳудро ба такаллуфи сачъ машғул насоз; зеро ҳам барои худат заҳмат меорад ва ҳам

барои шунавандагон фаҳмидани суҳанро душвор месозад.

Аммо агар он ба осонӣ дар зеҳн пайдо гашта, лафзҳояш бар забонат сабук ва барои шунавандагон фаҳмо бошад, пас ҳеҷ боке надорад.

(Аҳамият ба дурустии намуди зоҳирӣ)

Таваҷҷуҳи хатиб ба намуди зоҳирии худ аз аҳамияти таваҷҷуҳ ба ботинаш камтар нест. Зеро ободии зоҳир одатан натиҷаи ободии ботин ба ҳисоб меравад. Зоҳири хуби хатиб аз чанд чиз иборат мебошад:

1. Либоси покиза ва зебо, бе ифрот ва исроф.
2. Зебоии бадан, бо хушбӯӣ ва покиза намудани он, кӯтоҳ кардани мӯйлаб ва нигоҳ доштани риш мувофиқи суннат.
3. Чехраи кушода ва табассум.

Хатиб ҳангоми салом додан ба мардум, боло шудан ба минбар ва баъд аз анҷоми хутба бояд чехраи кушода ва табассуми самимӣ дошта бошад. Табассуми ростин, рӯйи кушода ва хушмуомилағӣ мардумро ба хатиб, хутба ва насиҳатҳои ӯ дилбаства мегардонад. Ин амал, агар барои ризои Худо бошад, ибодат низ ҳаст. Ин хислат боиси одами хушчеҳра одатан дӯстдоштатар аст ва мардум хатоҳои ӯро низ зуд мебахшанд. Аммо шахси туршрӯ ва соҳиби

чеҳраи гирифта манфур буда ва ҳангоми дидораш кас эҳсоси тангдилӣ менамояд.

Пас, эй бародари хатибам! Зебо ва хушмуомила бош. Он гоҳ хоҳӣ дид, ки мардум ба ту чигуна рӯ меоранд, аз ту ба некӣ ёд мекунад, насиҳатҳои тӯро мепазиранд ва барои хатоҳоят узр меҷӯянд.

4. Фурӯтанӣ ва адаб дар роҳ рафтан, ба минбар баромадан, нишастан болои он ва муносибати хуб бо мардум ҳангоми болои минбар будан.

Аз ҷумлаи чизҳое, ки мушоҳида мешавад, ин аст, ки баъзе хатибон пеш аз хутба тавре менишинанд, ки гӯё ба мардум аҳамият намедиҳанд ва чеҳраҳои мардумро аз назар мегузаронад. Ё ҳангоми хутба бо нигоҳҳои бепарво ва бе аҳамият назар мекунад, гуё худро далеру ҷасур нишон медода бошад. Ҳамчунин ҳангоми хитоб бо мардум бо лаҳни тунду дурушт муроҷиат карда, ба шакли мустақим амру наҳӣ мекунад.

Ин услуб одатан писанди мардум нест ва сабаби нафрати онҳо мегардад.

5. Бе зарурат ба риш даст нарасондан ва зиёд ба атроф нигоҳ накардан, махсусан ҳангоми нишастан бар минбар. Зеро ин аз ҳайбати хатиб мекоҳад. Ё далолат ба бепарвоии ӯ нисбати шунавандагон мекунад.

6. Истифодаи мисвок бо оромӣ ва адаб. Баъзе хатибҳо (Аллоҳ ҳидояташон кунад) ҳангоми ворид шудан ба масҷид ба таври намоён мисвок мекунад ва ҳатто то лаҳзаҳои оғози хутба онро идома медиҳанд. Баъзан пораҳои мисвокро аз даҳонаш ҳангоми хутба хориҷ мекунад. Ин амал наописанд буда, нишонаи беэҳтиромӣ ба мардум ва мақоми хутба мебошад.

7. Пойбанд будан ба суннат дар пушидани либос ва гузоштани риш.

Хатиб барои мардум намуна аст. Чӣ гуна мардум аз касе пайравӣ мекунад, ки амалаш бо гуфтораш мувофиқ нест? Ва чӣ гуна сухани касе дар дигарон таъсир мекунад, дар ҳоле ки дар худӣ ӯ таъсир накардааст?

8. Оромии бадан ҳангоми сухан гуфтан. Зеро оромии бадан нишонаи оромии рӯҳ ва нафс аст.

(тафовути вақти омодаسازیи хутба)

Замони омода намудани хутба: вобаста ба сатҳи дониш, фарҳанг ва таҷрибаи хатиб, инчунин вобаста ба мавзӯи хутба, гуногун мешавад.

Маводи хутба одатан ба ду навъ ҷудо мешавад:

Якум: Мавзӯҳои илмӣ, монанди масъалаҳои ҷиҳдӣ, ақидавӣ ва усули он. Ин гуна мавзӯҳо бояд вақти кофӣ гиранд ва ҳаргиз набояд ба

онҳо бо саҳлангорӣ муносибат кард ё чанд соат пеш аз хутба саросемавор омода намуд.

Дуюм: Мавзӯҳои мавъизавӣ, ахлоқӣ, иҷтимоӣ ва монанди инҳо. Одатан оmodасозии чунин хутбаҳо вақти камтареро талаб мекунад.

Насиҳати ман ба хатибони навкоре, ки ҳанӯз таҷриба ва дониши кофӣ надоранд, ин аст, ки дар оғози роҳ аз хутбаҳои хатибони пешин истифода баранд. Аммо хутбаҳое, ки аз онҳо баҳра мегиранд, бояд дорои се хусусият бошанд:

1- Кӯтоҳ бошанд, то хондан ва ироаи онҳо душвор нашавад.

2- Аз ҷиҳати илмӣ ва грамматикӣ саҳеҳ бошанд.

3- Аз тақаллуф дар лафзу мазмун дур бошанд.

Бо гузашти вақт метавонанд баъзе тағйирот ва иловаҳои муносиб ворид кунанд ва баъдан кӯшиш намоянд, ки худ мустақилона хутба нависанд ва аз таҷрибаи дигарон баҳра баранд.

(Парҳез аз амру наҳйҳои мустақим ба шунавандагон)

Худованд туро ҳифз ва муваффақ гардонад. Кӯшиш кун аз ибораҳои фармоишӣ, истифода набарӣ; монанди: «Ин корро кунед», «Ин корро накунад».

Ба ҷойи он бигӯ:

«Биёед ин корро анҷом диҳем», «Биёед ин амалро тарк намоем».

Ин тарзи сухан гуфтан ба шунавандагон эҳсос медиҳад, ки ту нисбат ба онҳо фурутан ҳастӣ ва ҳамон хайру некиеро, ки барои худ меҳоҳӣ, барои онҳо низ меҳоҳӣ. Инчунин нишон медиҳад, ки худро аз онҳо болотар намебинӣ, на дар диндорӣ ва на дар ахлоқ.

Хатиби муваффақ касест, ки пеш аз дигарон худро мавъиза мекунад ва пеш аз он ки мардумро насиҳат намояд, ба худ рӯй меорад. Аз ин рӯ, суханони ӯ пеш аз ҳама ба худӣ ӯ равона мешаванд ва баъдан ба мардум.

Ҳар гоҳ чунин кунад, Худованд мақоми ӯро баланд мегардонад, аз суханонаш ба ӯ манфиат мерасонад ва ҳидоят, қабул ва ихлоси ӯро бештар мегардонад.

1 (Қай тақлид дар суханронӣ хуб аст ва кадом вақт нописанд?)

Ба хатиби муайяне дар услуб ё маводи ӯ тақлид накун, зеро шояд он чи барои ӯ муносиб аст, барои ту муносиб набошад ва тақлид эҷодкорӣ ва истеъдодҳои туро табоҳ месозад. Пас, мувофиқи он чи Парвардигорат аз қобилиятҳо, истеъдодҳо ва илм ба ту ато намудааст, хутба бихон.

¹ - «Хитобат назди араб», Муҳаммад Ал-Хизр Ҳусайн: 189.

Аммо барои хатиби навкор айбе надорад, ки аз дигарон услуб ё маводно омӯзад ва истифода кунад. Вале набояд нусхаи комили онҳо гардад; балки бояд онҳоро василае барои рушди шахсият ва пешрафти худ қарор диҳад.

(Аз кам будани шунавандагон ғамгин мабош ва аз зиёд будани онҳо шод машав)

Бидон — Аллоҳ ба воситаи ту нафъ расонад — ки нафс ба бисёрии шунавандагон ва ҳозирон, хусусан аз ҳешовандон ва дӯстонат, рағбат дорад. Ва шояд аз ҳузури онҳо пурсон шавӣ ё барои ҳозир нашудани яке аз онҳо — ҳатто агар дар дилат бошад ҳам — гила кунӣ. Пас, бо нафси худ барои раҳой ёфтан аз ин дард мубориза бар, зеро ҳозир нашудани ӯ назди ту ба он маъно нест, ки ту заиф ҳастӣ, балки ба он сабаб аст, ки ӯ роҳат ва ғоидаро назди хатиби дигар меёбад ё ба хотири наздик будани он ба хонааш ва ё ба сабабҳои дигар.

Хатиби содиқ вақте мешунавад, ки мардум назди хатиби дигар ҷамъ мешаванд, хушҳол мегардад, барои ӯ дуо мекунад ва агар аз ӯ хайре донад, ба некӣ аз ӯ ёд мекунад.

Аммо агар дидӣ, ки мардум кам ҳозир мешаванд ё аз ту рӯй метобанд, пеш аз ҳама худро озмоиш кун. Шояд камбудӣ аз худи ту бошад: аз равиши нодурусти суҳанронӣ; аз сустии маводи суҳанронӣ; аз дарозии беш аз

ҳадди хутба; аз камбудӣ дар ният; ё аз ягон сабаби дигар.

Аз бародарони самимӣ ва хайрхоҳ талаб кун, ки дар хутбаи ту ҳозир шаванд ё онро шунаванд, аз самими дил туро насихат ва назару мулоҳизаҳои худро ба ту баён намоянд. Бо хости Худо бо ин роҳ ба натиҷаҳои бисёр хуб хоҳӣ расид.

(Зарурати омодагии хуб)

Агар аз ҷумлаи онҳое бошӣ, ки хутбаро бидуни матни омодашуда ва ба таври бадеҳӣ ироа мекунанд, боз ҳам бояд ба омодагии хуб аҳамияти ҷиддӣ диҳӣ ва ҳеҷ гоҳ дар ин масъала саҳлангорӣ накунӣ. Ҳатто агар мавзӯъ осон ба назар расад ва қаблан дар бораи он сухан гуфта бошӣ.

Омодагии хуб барои бисёр хатибон аз лаззатбахштарин корҳои ҳафта аст. Баъзе аз онҳо бо шавқ рӯзи ҷумъаро интизор мешаванд, то самараи заҳмат ва омодагии худро ба мардум пешниҳод намоянд.

Аммо одат қардан ба омода нашудан ва танҳо ба хутбаҳои дигарон такя намудан зиёни бисёр дорад, аз он ҷумла:

Аввал: Сабаби сустии ҳиммат, заифии ирода ва одат ба тақлиди дигарон мегардад.

Дуюм: Шавқу завқ ва лаззати суханрониро аз байн мебарад ва хутба ба як бори гароне табдил

меёбад, ки танҳо меҳоҳӣ аз он ҳалос шавӣ. Ин ҳолат ба услуби суҳанронӣ ва қабули мардум низ таъсири манфӣ мерасонад.

Сеюм: Бисёр одамон эҳсос мекунанд, ки хатиб хутбаро ҳудаш омода накардааст, балки аз дигарон гирифтааст. Инро аз фарқи услуб ва сатҳи матлаб бо шахсияти хатиб дармеёбанд. Дар натиҷа хутба дар дили онҳо таъсири лозимро намегузорад.

Чаҳорум: Ин ки ту аз он нафъе нахоҳӣ бурд ва агар нафъе ҳам бибарӣ, он нафъи андак хоҳад буд; зеро амале, ки соҳибаш дар таҳқиқ ва омодагории он савъю талош накунад, ба зудӣ фаромӯш ва аз байн меравад.

Ва ҳаргиз пешрафт нахоҳӣ кард, орзуву ҳадафи ту афзун ва ҳиммати ту бузург нахоҳад гашт, ва аз илми ту касе манфиат нахоҳад бурд, магар ин ки Аллоҳ Таъоло бихоҳад.

Бинобар ин, вақте ба хутбае, ки онро хуб омода намудай бингарӣ, дармеёбӣ, ки онро фаромӯш накардаӣ. Ҳатто агар пас аз солҳо ба он бозгардӣ медонӣ, ки дар он чист, гӯё ки онро ба наздикӣ ироа карда бошӣ.

Аммо хутбаҳое, ки аз дигарон рубардор кардаӣ, зуд онҳоро фаромӯш мекунӣ ва (агар бовар накунӣ) инро таҷриба кун. Ба хутбаҳои, чаҳор ё панҷ сол пешат, бозгард мебинӣ, ки онҳоро (кайҳо) фаромӯш кардаӣ ё ин ки андаке аз онро ба ёд меоварӣ.

Ҳамчунин аз ҷамъоварии маводи хутба баҳра нахоҳӣ бурд, то китобе шавад, ки (дар оянда) аз он баҳра бурда шавад.

Пас, дар омодагории хутба кӯшиш намо, гӯё ки онро дар китобе нашр хоҳӣ кард, пас ҳадисҳоро таҳриҷ кун ва бо истифода аз суҳанони бархе аз муҳаддисин дараҷаи саҳеҳии онҳоро баён намо ва мароҷеъ ва сарчашмаҳоеро, ки ба онҳо муроҷиат намудай, мустанад гардон ва ба он аз лиҳози наҳвӣ, имлоӣ ва луғавӣ эътино намо.

(Таваҷҷуҳ ба аломатҳои китобат)

Ҳангоми хондани хутба, ба аломатҳои китобату рақамгузорӣ, монанди нуқтаву вергул амсоли он, аҳамият бидеҳ. Барои худ ҳангоми истодану нафас гирифтани, услуби хос қарор деҳ, то ба сабаби таваққуфи зиёд дар ҷойҳои номуносиб дучори хичолат нашавӣ.

(Аҳамияти гуногунии мавзӯ ва услуб)

Дар пешкаши мавзӯҳо гуногунро риоя намо ва бар як самт иктифо накун, чунончӣ мавзӯи суҳанроният танҳо дар бораи аҳволи дилҳо, ё ягон масъалаи умумии ҷомеа, ё ягон мавзӯи дигар ба монанди он бошад. Ниёзи мардумро ба масъалаҳои динию дунявиашон ба инобат гир.

Бояд гуногунӣ дар интихоби мавзӯи суханрониат дида шавад, то дар дили мардум шавқи гушандозӣ ба хутбаҳоят пайдо шавад.

Ва агар он (мавзӯҳои хутба) чун занҷира ба ҳам пайваст бошад, ишколе надорад, ки ҳангоми зарурат қатъ намоӣ.

Бидон, ки қиссаҳои баргирифта аз Қуръон, ҳадисҳои саҳеҳ ва гуфтори саҳобагони гиромӣ (Аллоҳ аз онҳо розӣ бошад) таъсири амиқе бар шунавандагон дорад ва дар онҳо дарс, панду андарз ва мавъизаву дурдонаҳои бузург нуҳуфтааст. Бинобар ин, бар он (қиссаҳо) ва бо услуби шавқовар матраҳ намудани онро кушиш кун, ва дар охир панду андарз баровардан аз онро фаромӯш нақун.

Хутбаи худро аз баёни воқеаҳо, қиссаҳо, мисолҳои воқеӣ ва монанди инҳо ҳолӣ нагузор, то суханрониат хастакунанда ва дилгиркунанда нагардад.

Аз ҳама зиёд дар услуб ва шеваи нақли қиссаҳо ва воқеаҳои таърихӣ аҳамият деҳ. Бо эҳсоси худ дар нақли қиссаҳо ҳамоҳангӣ намо, то ин ки асари он дар чехра ва оҳанги садоят намудор гардад.

Кушиш кун, то шарикӣ мардум дар ҳаёт ва мушкилоти онҳо бошӣ, то ту (ҳангоми суханронӣ) дар як водиву онҳо дар водии дигар набошанд.

(Аҳамияти касб намудани маҳорату санъати суханварӣ ва таъсиргузорӣ)

Сазовортарин шахс барои аз худ кардани маҳорати суханронӣ ва санъати таъсиргузорӣ хатиб аст. Зеро хатиб ба он ниёз дорад, ки мардумро қонеъ созад ва таваҷҷуҳи онҳоро ба худ ҷалб намояд, то суханонашро бипазиранд.

Хатибе, ки услуби пурқувват ва баёни зебо дорад, одатан барои мардум аз хатибе, ки аз чунин хусусиятҳо бархӯрдор нест, бештар манфиат мерасонад, ҳатто агар он дигарӣ дониши бештар ё мақоми болотар дошта бошад.

Аз ин рӯ, барои хатиб шоиста аст, ки ба дарсҳои марбут ба санъати сухан гӯш диҳад. Агар имкони ҳузур дар чунин дарсҳоро дошта бошад, беҳтар аст. Ҳамчунин метавонад китобҳои вобаста ба ин мавзӯро мутолиа намояд.

Ҳар касе бо Аллоҳ содиқ бошад ва нафси хешу вақти худро барои ризои Ӯ бахшад, Аллоҳ аз лутфу фазли Худ ба ӯ чизҳое ато мекунад, ки ҳаргиз дар гумонаш набуд ва ҳатто ба хотираш намегузашт. Ҳар кас барои Худо он чиро, ки Ӯ дӯст медорад, пешкаш кунад, Худованд ба ӯ бештар аз он чи дӯст медорад, ато хоҳад кард. Ва ҳар кас худро дар роҳи Аллоҳ қарор диҳад, Аллоҳ мардумро дар хидмати ӯ мусаххар

месозад ва сабабҳои саодат, сарбаландӣ ва тавоноиро барои ӯ муҳайё мегардонад.

Пас, миёни ту ва атоҳои Парвардигори Бузург ҷуз ростии азм, қуввати ирода дар роҳи Худо, тарк кардани он чи худ дӯст медорӣ ба хотири он чи Худо дӯст медорад ва аз он розист, ва талоши пайваста барои баланд бардоштани дин ва шариати Ӯ чизе вучуд надорад, ҳарчанд ин кор боиси паст шудани мақоми ту дар назди аҳли дунё, пайравони ҳавову ҳавас ва соҳибони мансаб гардад.

(Аҳаммияти навоарӣ ва таҷдид)

Худованди Мутаъол инсонро ба гунае офаридааст, ки табиатан навоарӣ ва дигаргунӣ ба сӯи беҳтарро дӯст медорад. Аз ин рӯ, мебинӣ, ки мардум бар як ҳолат намонанд ва ҳар гоҳ чизе нав дар зиндагӣ пайдо шавад, агар тавоноӣ дошта бошанд, барои ба даст овардани он мешитобанд.

Пас, инсони имрӯз ҳамоне нест, ки даҳ сол пеш буд. Ӯ имрӯз бисёре аз ҷанбаҳои зиндагии худ, аз қабилӣ тарзи зиндагӣ, воситаи нақлиёт ва манзилашро ба сӯи беҳтар тағйир дода ва нав кардааст.

Хатиби ҷумъа аз сазовортарин афродест, ки бояд шеваи гузориши худро нав ва беҳтар намояд, маҳорати суҳанронӣ ва таъсиргузориро рушд диҳад. Агар аз рӯзи аввали ба ӯҳда

гирифтани минбар ҳамеша бо як равиш пеш равад, бидуни шак ба сӯи беҳтар тағйир нахоҳад кард, балки тадриҷан ақиб хоҳад рафт. Зеро табиати инсон чунин аст, ки бо гузашти синну сол нерӯ, фаъолият ва ҳимматаш кам мешавад, рӯҳияаш заиф мегардад ва таъсиргузориаш коҳиш меёбад. Аз ин рӯ, ӯ ба чизҳое ниёз дорад, ки фаъолиятро бештар, ҳиммату рӯҳияшро қавитар ва маҳорату услубашро рушд диҳанд, то бар ҳолатҳои сустие, ки ба ӯ, ҳиссиёт ва иродааш рӯй медиҳанд, пирӯз гардад.

Бештари хатибон аз оғози фаъолияти худ дар суханронияшон то имрӯз тағйири назаррасе ба чашм намерасад. Магар ин маънои онро дорад, ки онҳо аз ҳамон оғоз ба дараҷаи камол расида буданд?

Ҳаргиз не.

Пас чаро онҳо ҳамоно ба ҳамон услуби ҳамешагӣ идома медиҳанд ва барои бознигарӣ, такмил, навоварӣ ва эҷодкорӣ дар тарзи баён ва ироаи хутбаҳои худ қадамҳои дуруст намегузоранд, дар ҳоле ки барои беҳтар намудани зиндагии моддӣ ва корҳои дунявӣ худ бисёр кӯшиш кардаанд?

Ва чӣ гуна мумкин аст барои чунин пешрафт талош накунад, дар ҳоле ки мақоми хутба аз шарафмандтарин ва бузургтарин вазифаҳои мебошад, ки дар зиндагии худ анҷом медиҳад?

(Таваҷҷуҳ ба ду воситаи асосии таъсиргузорӣ: садо ва нигоҳ)

Хатиби муваффақ бештар аз ҳама ба истифодаи ин ду воситаи муҳим ниёз дорад:

1. Садо

Садо пурқувваттарин воситаи таъсиргузорист ва таъсири он бо риояи нуқтаҳои зерин бештар мегардад:

а) Баландӣ ва пастиӣ овоз, инчунин суръат ва оромии суҳанронӣ бояд муътадил бошад. Овоз набояд чунон паст ё суҳанронӣ чунон суст бошад, ки шунавандагонро дилгир ва беҳавсала созад. Ҳамчунин набояд овоз аз ҳад баланд ё суҳанронӣ аз ҳад тез бошад, ки боиси озори шунавандагон ё коста шудани диққат ва дарки он гардад.

б) Овоз набояд дар тамоми хутба якнавохт бошад. Баъзе хатибон аз оғоз то анҷом бо як лаҳн суҳан мегӯянд. Агар овоз заиф бошад, боиси дилгирии мардум мешавад ва агар ҳамеша баланду пуршиддат бошад, онҳоро ба танг меорад.

Суҳан гуфтан бо як лаҳни доимӣ боис мегардад, ки шунавандагон бо суҳанони хатиб ҳамоҳанг нашаванд, зеро онҳо дигар наметавонанд байни нуқтаҳои муҳим ва дигар қисматҳо фарқ гузоранд. Бешак, суҳанони муҳим ва таъсирбахш гоҳе ба баланд шудани

овоз ва андаке тезтар шудани он ниёз доранд ва гоҳе ба паст шудани овоз ва оромтар баён кардан.

в) Лаҳни ҳар ҷумла бояд мувофиқи маънои он бошад. Агар ҷумла саволӣ бошад, онро бо оҳанги саволӣ баён кун. Агар ҷумла ифодаи тааҷҷуб бошад, онро бо лаҳни тааҷҷубомез бигӯ. Ҳамин тавр дар дигар ҳолатҳо низ.

г) Ҳангоми хутба даҳонатро нисбат ба гуфтугӯи оддӣ андаке бештар боз кун. Ин ба равшан баромадани ҳарфҳо, ҷудо шунда шудани онҳо ва идоракунии беҳтари овоз кумак мекунад. Аммо аз муболиға парҳез кун, зеро аз ҳад зиёд боз кардани даҳон нишонаи ҳаяҷони зиёдатӣ буда, ба намуди зоҳирии хатиб номуносиб аст.

д) Бо ҳамон овозе, ки одатан суҳан мегӯӣ, хутба бихон. Барои хутба овоз ва тарзи махсуси сунъӣ интиҳоб накун. Ин метавонад байни ту ва мардум фосила эҷод кунад ва тӯро аз яке аз пурқувваттарин василаҳои таъсиргузори маҳрум созад.

Ҳамчунин дар ҷойҳое, ки муносиб аст, андаке таваққуф кун. Агар хатиб ба фикри муҳиме расад, ки меҳодад дар зеҳни шунавандагон нақш бандад, ба онҳо рӯй оварда, барои як лаҳза мустақим ба чашмонашон нигоҳ кунад, бе он ки чизе бигӯяд.

Ин сукути ногаҳонӣ таъсири бузурге дорад. Он диққати шунавандагонро ҷалб мекунад ва ҳар касро мунтазир месозад, ки баъд аз ин сукут чӣ гуфта хоҳад шуд.

Аммо ин таваққуф бояд кӯтоҳ, табиӣ ва бе сохтакорӣ бошад.

Мисол:

«Ҳазрати Алӣ (разияллоҳу анҳу) поре аз тиллоро назди Паёмбар (саллаллоҳу алайҳи ва саллам) фиристонд, ки ҳазрат онро миёни баъзе аз саҳобакон тақсим намуд.

Он гоҳ марде пеш омада гуфт: “Эй Расули Худо, аз Худо битарс!” (...).

Чӣ чуръати бузурге нисбат ба Паёмбари содиқу амин (саллаллоҳу алайҳи ва саллам)!!

Бинобар ин, Расули Худо (саллаллоҳу алайҳи ва саллам) аз ин густохӣ дар шигифт омада пурсиданд: (...) «Агар ман Худоро нофармонӣ кунам, пас чӣ касе Ёро фармонбардорӣ мекунад? Магар мешавад, ки Худованд маро бар аҳли замин амин дониставу шумо маро амин надонед?»

Қавсҳо (...) нишондиҳандаи таваққуфи кӯтоҳ мебошанд, зеро вазъият чунин таваққуфро барои ҷалби диққати шунавандагон ва зиёд кардани шавқи онҳо талаб мекунад.

Чумлаи аввал: «Чӣ чуръати бузурге нисбат ба Паёмбари содиқу амин (саллаллоҳу алайҳи ва

саллам)!» ҷумлаи тааҷҷубист, бинобар ин бояд бо лаҳни тааҷҷуб гуфта шавад.

Ҷумлаи дуюм: «Агар ман Худоро нофармонӣ кунам, пас чӣ касе Ёро фармонбардорӣ мекунад? Магар мешавад, ки Худованд маро бар аҳли замин амин дониставу шумо маро амин надонед?» саволи инкорист ва бояд бо оҳанги саволи инкоромез баён гардад.

2. Нигоҳ

Нигоҳ низ аз воситаҳои муҳими таъсиргузорист. Нигоҳатро миёни ҳамаи шунавандагон тақсим намо ва чашмонатро бо ҷумлаҳоят ҳамоҳанг бисоз, ки амалӣ намудани он чунин аст:

а) Каме ба росту чап нигоҳ кун, аммо аз аз ҳад зиёд гардондани сар ё нигоҳҳои зуд-зуд худдорӣ намо. Ин амал барои хатиб муносиб нест, зеро эҳсоси беқарорӣ ва ба эҳсосот гирифтор буданро нишон медиҳад ва диққати ёро коҳиш медиҳад.

б) Бо чашмонат бо мазмуни сухан ҳамоҳанг бош. Гоҳе чашмонро андаке васеътар боз кун ва гоҳе каме тангтар. Ҳаракатҳои чашм ба ҳозирон таъсири бисёр амиқ мерасонанд ва онҳо аз ин ҳарактҳо маъноҳои дарк мекунанд, ки шояд забони кас баён карда натавонад.

Овоз ва нигоҳ ду рукни асосии таъсиргузори хатиб бар шунавандагон

мебошанд. Бе ин ду, хатиб наметавонад паёми худро дуруст расонад, мардумро қонеъ созад, диққати онҳоро ҷалб кунад ва дар онҳо шавқу ҳавас ва ҳаракатро ба вучуд оварад.

Ҳар хатиб метавонад ин ду воситаро бе душворӣ ва бе сохтакорӣ истифода барад, аммо бояд аз муболиға дар истифодаи он парҳез кунад. Зеро зиёдаравӣ дар ҳаракату эҳсосот нишонаи сабукфикрӣ аст ва зиёдаравӣ дар оромӣ ва беҳаракатӣ низ боиси дилгирӣ ва хастагии шунавандагон мегардад. Беҳтарин роҳ ҳамеша роҳи миёна аст.

Ҳамчунин баъзе амалҳое ҳастанд, ки барои хатиби ҷумъа муносиб нестанд, аз ҷумла:

1- Аз ҳад зиёд ҳаракат додани дастҳо.

2- Бозӣ кардан бо ҷома ё салла, бисёр даст расондан ба микрофон ҳангоми хутба, пешу пас қадам задан ва монанди ин амалҳо.

(Ба ибораҳои пойбанд набош, ки дар суннати саҳеҳ собит нашудаанд)

Шоиста нест, ки хатиб худро ба ибора ё дуои муайяне пойбанд созад, магар он чизе, ки дар суннати саҳеҳ собит шудааст, то мардум гумон накунанд, ки он аз суннат аст.

Масалан, баъзе хатибон дар поёни хутбаи аввал ҳамеша мегӯянд:

«Боракаллоху лӣ ва лакум фил-Қуръонил-азим..»

(Худованд маро ва шуморо дар Қуръони бузург баракат ато фармояд...)

Ҳамчунин бисёр вақт баъзе хатибон дар поёни хутба ҳамеша як дуои муайяно меонанд ва қариб ҳеҷ гоҳ аз он берун намеоянд. Баъзеи онҳо ин дуои такрориро хеле тӯлонӣ меонанд, то ҷое ки бисёре аз шунавандагон, вақте хатиб ба дуо оғоз мекунад, эҳсоси тангдилӣ ва дилгирӣ меонанд; зеро аз сабаби такрори зиёд ва услуби якнавохту бештар ба хондани пайдарпай, ки дар он ҳузури қалб ва таъсиргузори лозимаи дуо нест, хаста шудаанд.

(Таваҷҷуҳ ба дуруст талаффуз кардани ҳарфҳо ва ҷудо баён намудани онҳо)

Кӯшиш кун, ки ҳар ҳарфро аз маҳалли дурусти баромадаш равшан ва пурра талаффуз намоӣ. Ин кор дар фасоҳат, равшании баён ва қуввати сухан таъсири бузург дорад.

Яке аз эродҳое, ки бар хатиб гирифта мешавад, ин аст, ки калимаҳоро бо шитоб талаффуз мекунад, ба гунае ки ҳарф ё калимаи баъдӣ пеш аз он ки ҳарф ё калимаи аввал дуруст ва комил адо шавад, ба он мечаспад.

Одоби зебои суханронӣ он аст, ки ҳарфҳо пурра ва устувор талаффуз шаванд ва калимаҳо аз ҳамдигар ҷудо гарданд.

Шеваи гуфтори фасеҳтарин махлуқ — Паёмбари Худо (саллаллоҳу алайҳи ва саллам) низ ҳамин гуна буд.

Модари муъминон Оиша (разияллоҳу анҳо) фармуданд: «Расули Худо (саллаллоҳу алайҳи ва саллам) суҳанро ба он тарзе, ки шумо бо суръат пайдарпай мегӯед, намегуфтанд.».

(Ҳадафи хутба ва муҳимтарин мавзӯъҳое, ки хатиб бояд онҳоро матраҳ намояд)

Барои хатиб шоиста аст, ки мардумро аз олами дунё, ташвишҳо ва рӯйдодҳои он ба сӯи ёди охират ва омодагӣ барои он раҳнамоӣ кунад. Масҷид набояд ба минбари хабаррасонӣ табдил ёбад, ки хатиб дар он танҳо ба масъалаҳои сиёсӣ пардозад ва ба мавзӯъҳое ворид шавад, ки барои шунавандагон дар кори дину дунёяшон суде надоранд.

Хатиби муваффақ бештари хутбаҳои худро ба мавзӯъҳое ихтисос медиҳад, ки имонро афзун намуда, дилҳоро ба Худованди Мутаъол вобаста месозанд. Зеро ҳар гоҳ имони мардум қавитар гардад ва робитаи онҳо бо Парвардигорашон бештар шавад, ин бузургтарин сабаби дурӣ ҷустани онҳо аз гуноҳон ва корҳои беҳуда хоҳад буд.

Аз ҷумлаи мавзӯъҳое, ки хатиб набояд аз онҳо ғофил шавад ва бояд ҳамеша такрор намояд, инҳоянд:

Тавҳид ва аркони Ислом.

Баёни сифати дурусти намоз ва аҳаммияти хушӯ дар он.

Мавзӯҳои вобаста ба фаслҳо ва мавсимҳои ибодат, монанди фазилати моҳи Рамазон ҳангоми фаро расидани он.

Ҳушдор аз фитнаҳо ва тарзи дурусти бархӯрд бо онҳо.

Ҳушдор аз бидъатҳо.

Ҳушдор аз макри шайтон ва роҳҳои фиреби ӯ. Ахлоқи одоб ва он чӣ ба онҳо вобаста аст.

Аз ҷумлаи мавзӯҳои, ки имон ва дилбастагӣ ба Худовандро меафзоянд:

1- Бузург доштани Худованд дар дили мардум бо ёдоварии сифатҳои воло ва неъматҳои бешумораш.

2 - Бузургдошти Қуръон, ки он каломи Ёст.

3 - Баён кардани қиссаҳои паёмбарон (саломи Худо бар онҳо бод), ки садри онҳо охиринаи паёмбарон, паёмбари мо Муҳаммад (саллаллоҳу алайҳи ва саллам) ҳаст ва саҳобагони гиромӣ (разияллоҳу анҳум).

4- Ёдоварии бихишт, васфи он ва сабабҳои дохил шудан ба он, инчунин дӯзах ва азоби он.

5 - Таваҷҷуҳ ба ибодатҳои қалбӣ, монанди таваккул, бозгашт ба сӯи Худо (инобат), тавба, тарс аз Худо ва хушӯ.

Аллома Ибни Қайим (раҳимаҳуллоҳ) мефармояд: «Ҳар кас дар хутбаҳои Паёмбар

(саллаллоху алайҳи ва саллам) ва саҳобাগони ӯ андеша кунад, мебинад, ки онҳо саршоранд аз баёни ҳидояту тавҳид, ёдоварии сифоти Парвардигор, асосҳои куллии имон, даъват ба сӯи Худо, баёни неъматҳои Ё, ки мардумро дӯстдори Парвардигорашон мегардонад, ва ёдоварии нишонаҳои қудрати Ё, ки мардумро аз азоби Ё метарсонад. Онҳо мардумро ба ёд ва шукри Худо амр мекарданд, аз бузургӣ, номҳо ва сифоти Ё ёд менамуданд, то муҳаббати Худо дар дилҳо ҷой гирад. Пас шунавандагон аз хутба дар ҳоле бозмегаштанд, ки Худоро дӯст медоштанд ва Худо низ онҳоро дӯст медошт.

Сипас замон сипарӣ гашту нури нубувват пинҳон шуд ва шариату аҳком ба расму одат табдил ёфтанд, бе он ки ба ҳақиқат ва мақсадҳои онҳо тавачҷуҳ шавад. Ба зоҳири онҳо аҳаммият доданд ва онҳоро бо ороишҳои гуногун зинат бахшиданд. Расму ойинҳоро суннат шумурданд, ки набояд тарк шавад, вале мақсадҳои аслиро, ки набояд аз онҳо ғофил шаванд, нодида гирифтанд. Хутбаҳоро бо сачъ ва илми бадеъ оро доданд, ки дар натиҷа таъсири онҳо бар дилҳо кам шуд, балки аз байн рафт ва ҳадафи аслии хутба низ аз даст рафт.»

Инчунин (раҳимахуллох) дар бораи мақсади хутба мефармояд: «Мақсади хутба ин аст, ки Худованд ситоиш ва бузург дошта шавад, ба ягонагии Ё ва рисолати Паёмбараш (саллаллоху

алайҳи ва саллам) шаҳодат дода шавад, мардум ба рӯзҳои Худо ёдоварӣ шаванд, аз азоб ва интиқоми Ё тарсонда шаванд, ба амалҳои васият шаванд, ки онҳоро ба Худо ва бихишташ наздик месозад ва аз амалҳои, ки сабаби хашм ва ғазаби Ё мегарданд, боздошта шаванд. Ин аст ҳадафи аслии хутба ва ҷамъ омадани мардум барои он.»."

Ҳамчунин барои хатиб лозим аст, ки мардумро аз хатогҳои рузмарра дар ақида, ибодат, ахлоқ, муомила, зиндагӣ, тарбия ва монанди инҳо огоҳ намояд, онҳоро аз ворид шудан ба ғитнаҳо барҳазар дорад ва аҳкоми динашонро ба онҳо омӯзонад.

Ва Худованд донотар аст. Дуруд ва саломи Худо бар Паёмбари мо Муҳаммад, бар аҳли байт ва ҳамаи саҳобагони ӯ бод.

Фехраст

(Аҳамияти хутба).....	3
(Фариштагони Раҳмон ба сухани ту гӯш медиҳанд, пас қадри ин ҷойгоҳро бидон)	7
(Қадамаш беҳтар аст: хутбаи бадеҳӣ (бе коғаз) ё хондан аз рӯи варақ?)	9
(Ҳашт қадаме, ки роҳи муваффақият дар хутба ва суханвариро осон ва ҳамвор месозанд).....	10
(Изтироб ва ҳаяҷон дар оғози хутбахонӣ амри табиӣ ва маъмулист)	13
(Сабабҳои раҳӣ аз тарси зиёдатӣ ҳангоми хутба ва суханронӣ).....	15
(Беҳтарин роҳи ҳал барои интиқодҳои нодурусте, ки ба ту мерасанд)	18
(Тавсияҳои пеш аз хутба барои хатиб)	19
(Тавсияҳо барои хатиб дар вақти хутба)	23
(Тавсияҳо барои хатиб баъд аз хутба)	25
(Насиҳатҳои умумӣ барои хатиб ва даъватгар ба сӯи Аллоҳ).....	26
Башорат деҳ ва мардумро гурезон макун	26
Ҳамеша оммаи мардумро дар назар дошта бош.....	27
Аз худписандӣ ва мағрур шудан ба ситоиши мардум парҳез кун.....	29
(Дар бораи чизе сухан бигӯ, ки ба дин ва дунёи мардум судманд бошад)	31
(Риояи оромӣ дар вақти хутба)	32
(Парҳез аз тулонӣ намудани хутба)	33
(Аз калимаҳои душвору ноошно дурӣ ҷӯй)	35
(Аз заҳмати корбурди (санъати) сачъ парҳез кун).....	35
(Аҳамият ба дурустии намуди зоҳирӣ)	36

(тафовути вақти оmodасозии хутба)	38
(Парҳез аз амру наҳйҳои мустақим ба шунавандагон) .	39
(Кай тақлид дар суҳанронӣ хуб аст ва кадом вақт нописанд?)	40
(Аз кам будани шунавандагон ғамгин мабош ва аз зиёд будани онҳо шод машав).....	41
(Зарурати оmodагии хуб)	42
(Таваҷҷуҳ ба аломатҳои китобат).....	44
(Аҳамияти гуногунии мавзӯ ва услуб)	44
(Аҳамияти касб намудани маҳорату санъати суҳанварӣ ва таъсиргузорӣ)	46
(Аҳамияти навоварӣ ва таҷдид)	47
(Таваҷҷуҳ ба ду воситаи асосии таъсиргузорӣ: садо ва нигоҳ)	49
(Ба ибораҳои пойбанд набош, ки дар суннати саҳеҳ собит нашудаанд)	53
(Таваҷҷуҳ ба дуруст талаффуз кардани ҳарфҳо ва чудо баён намудани онҳо)	54
(Ҳадафи хутба ва муҳимтарин мавзӯҳои, ки хатиб бояд онҳоро матраҳ намояд).....	55